

A NUDISTA TELEPEN NINCS ZSEBTOLVAJLÁS

Beszélgetés jogról, politikáról, kultúráról Nagy Károly nemzetközi jogással

K.I.A.: Professzor úr, mostanában a jogásztársadalom igencsak fontos szerepet játszik a közéletben, a politikában is, és sokszor hallunk arról, hogy az igazságszolgáltatás reformja napirenden van a többi jogalkalmazó szervvel egyetemben. Ezek szerint igazságszolgáltatás és jogalkalmazás eltérő fogalmakat takar, vagy mégis van valamiféle kapcsolódás e két kategória között?

N.K.: Nos, az igazságszolgáltatás és a jogalkalmazás nem ugyanazt jelenti, de közöttük szoros kapcsolat van, ugyanis az igazságszolgáltatás egy részét jelenti a jogalkalmazásnak. Maga a jogalkalmazási fogalom is többféle értelemben használható. Legtágabb értelemben a jogalkalmazás a jog érvényesítését jelenti, a jognak megfelelő magatartás kifejtését és ebben az egész társadalom részt vesz, hiszen amikor valaki vásárol egy ingatlant, vagy egy mosógépet, akkor törvényadta jogával él, tulajdonszerzési jogát érvényesíti, aki pedig eladta, az a tulajdonból fakadó jogával él, hogy tudniillik tulajdonával mindenki szabadon rendelkezhet. Szűkebb értelemben jogalkalmazás alatt azt az állami tevékenységet értjük, amely a jogszabályok gyakorlati megvalósulására, érvényesítésére szolgál. Minden állami szerv működése tulajdonképpen jogalkalmazás, tekintve, hogy a jogszabályai szerint kell a szervnek működnie. Tehát amikor egy állami szerv, mondjuk önkormányzat segílyt utal ki egy rászorultnak, vagy azt megtagadja, amikor kiad egy építési engedélyt, akkor jogot alkalmaz, jogi igényt érvényesít, és ennek következtében ez mind-mind a jogalkalmazás fogalmába tartozik. A jogalkalmazásnak azután egy speciális esete, egy része az úgynevezett igazságszolgáltatás is, ezt csak konkrétan meghatározott állami szervek végzik, ilyen a bíróság, az ügyészség, a rendőrség és részben az önkormányzat is. Miért hívják ezt igazságszolgáltatásnak? Hogyan alakult ki ez a név? Nos, ezek a szervek ellentétes érdekű, jogi vitában álló peres felek között döntenek, akik rendszerint egymással ellentétes állítást is közölnek a hatósággal. Például "X" azt közli, hogy neki "Y" 100,-Ft-tal tartozik, "Y" ezzel szemben azt mondja, hogy már régen megadta. "X" megvádolja "Y"-t, hogy elszántott a földjéből egy félmétert, "Y" ezt tagadja, vagy hogy közöttük a szerződést azért kell érvényteleníteni, mert "Y" őt megtévesztette. Az igazságszolgáltatás ezt az ellentétes érdekek közötti vitát jelenti, amelyet a hatóság valamilyen formában eldönt, azaz a szembenálló felek egyikének, vagy másikának igazat ad, innen alakult ki az a kifejezés, hogy igazságot szolgáltat valamelyik félnek.

K.I.A.: Konkrétabban fogalmazok. Úgy érzem, hogy aki a civil szférában mozog, annak a tevékenységét, a normarendszernek való megfelelését a törvény, ha tetszik, sokkal inkább nyomon tudja követni, mint a gazdasági szférában mozgókét.

N.K.: Ezesetben természetesen nem polgári igazságszolgáltatásról, hanem úgynevezett büntető igazságszolgáltatásról van szó. Itt nem két egyenrangú fél

áll egymással szemben, hanem az egyén és az állam. A vita tárgya pedig az, hogy megsértette az egyén a társadalommal szembeni kötelezettségét, vagy sem. Formailag a hatóság itt is arról dönt, hogy kinek van igaza, az állam által képviselt társadalomnak, vagy az egyénnek, a döntésének a lényege az, hogy állást foglal, elkövette-e a vádlott a terhére rótt cselekményt. Ezt a tevékenységet is igazságszolgáltatásnak nevezzük, noha nem mindig biztos, hogy tényleg igazságot fog szolgáltatni az eljárás végeredménye, hiszen a vádlottat felmenthetik, akkor is, ha ő követte el a cselekményt, csak éppen nem sikerül rábizonyítani, vagy előfordulhat az is, hogy elítélik, holott nem is ő követte el a cselekményt. Ez az ügynevezett igazságszolgáltatáson belül kikerülhetetlen jelenség, akkor jó ennek a színvonalára, hogyha minél kisebb arányban fordulnak elő ilyen esetek. Az ügynevezett jogállamban például elvileg ez a helyzet, ahol társadalmilag a jognak igazságosnak kell lenni, de ez csak a szabályok többségére vonatkozik. Olyan jogrendszer, amelyik mindenkinek egyszerre az érdekét szolgálja, nincsen.

K.I.A.: A jogállamban a jog valamilyen normát jelent, tehát valamit megenged, valamit nem. Az állam pedig épp az az intézmény, amelyet egy szabadság eszme, vagy éppen a szabadelvűség a legminimálisabbra szeretne korlátozni, tehát visszaszorítani. A minimális állam a szabadelvűség egyik központi gondolata. Tehát egy jogállam ehhez képest éppen a korlátozásokat vagy a törvények érvényesítését hangsúlyozza, szemben a szabadság "költői" felfogásával.

N.K.: Magyarországon mindenki, aki munkából és bérből él, adóköteles, akkor is, ha keresménye elég alacsony, ugyanakkor a prostituáltak, akik könnyen megkeresnek 1,5-2 millió forintot, ebből egy fillér adót nem fizetnek a jogszabály rendelkezéseinek hiányosságai miatt. Most ez nálunk egy megengedett tevékenység, de nem merték a honatyák vállalni annak ódiáját, hogy akkor vállalkozói igazolványt kellene adniuk a hölgyeknek és annak alapján őket adófizetésre is lehet kötelezni, mint bármilyen más vállalkozót. Itt most a jogban hiba van és ennek következtében az adóra vonatkozó rendelkezések nem teljesen igazságosak.

K.I.A.: Tudjuk és saját bőrünkön érezzük is, hogy a politika hatással van a jogalkalmazásra és viszont. Professzor úr nemzetközi joggal foglalkozik, ahol talán még erőteljesebben nyilvánul meg az, hogy az uralmon lévőknek az érdekeiket szolgálja a jog, még ha közvetlen befolyásolás nincs is.

N.K.: Ez valóban érdekes kérdés, az, hogy kit szolgál a jog? A jog elvileg mindenkire vonatkozik, sőt egyenlően vonatkozik, azonban ezek a szabályok nem feltétlenül szolgálják minden esetben az egyén érdekét. A jog a társadalom érdekét igyekszik védeni általános jelleggel, ugyanakkor tartalmát az uralmon lévők szabják meg, maguk alkotják a jogot is, amely elsősorban azért az ő érdeküket szolgálja. De a jog sok szempontból közömbös hatalmi eszköz, attól függ, hogy ki alkalmazza kívül szemben ugyanazt a szabályt. Talán legjobban a puskához lehet hasonlítani. Bárkire lehet löni és ez nem a puskától függ, hanem attól, aki elhúzza a ravaszt. A jognál is hasonló a helyzet. Ugyanazzal a szabállyal egészen más célt is lehet biztosítani, megvalósítani. Ami a nemzetközi jogot illeti, elsősorban abban különbözik az államon belüli jogtól, hogy ezt több állam alkotja, az államok az alanyai, és az államok közötti jogviszonyokat rendezi. Az államok fölött viszont, ellentétben a belső joggal nem áll egy szuperállam, amelynek érdekét

ezek a szabályok védenék, ennél fogva a jogi konstrukciója más, mint az államon belüli jognak, de azért ez a nemzetközi jog sem mentes a politikától. Hogy a politikai érdekek egy bizonyos jogintézménynek a tartalmát mennyire befolyásolhatják, hadd hozzam fel példának a népeket és nemzeteket megillető önrendelkezési jogot, amelyet Wilson amerikai elnök, aki személyesen vezette az Egyesült Államokat a Párizsi Békekonferencián elsőrendű fontosságúnak nyilvánított, de alkalmazását csak Európában és a határok megalkotására vonatkozólag látta szükségesnek, a gyarmatokra nézve elképzelése szerint ez az önrendelkezési jog egyáltalán nem alkalmazható.

K.I.A.: Azt hiszem, a XX. században magyar probléma is, hogy jelentős népesség szakadt a határon túlra és ezek a magyarok egyrészt szeretnének részesedni az őket állampolgárként számontartó ország jogaiból, de kisebbségi jogokra is igényt tartanának.

N.K.: Nos, a kisebbségi jog tulajdonképpen az I. Világháború után keletkezett, ahol stratégiai okoknál fogva a határokat nem a nemzetiségeket elválasztó vonal mentén húzták, sok helyen ez nem is lett volna lehetséges, hanem elsősorban az utódállamok érdekét vették alapul. Következésképpen jelentős kisebbségi tömegek kerültek idegen uralom alá. Magyarország jelenlegi kormányzata és az előző kormányzat is örökölte azt a helyzetet, amin változtatni valószínűleg nem lehet. A Szlovákiával megkötött alapszerződést ugyan aláírták, a romániai azonban megfeneklett. Ennek több minden oka van, elsősorban az, hogy a romániai uralkodó pártok több szavazatot szereznek nacionalista, mint magyarbarát politikával. Ezt konkrétan ki is fejezték: a magyarok önkormányzatának biztosításával minden magyar rájuk szavazna, és ez jelentene 800 ezer szavazatot, ezzel szemben 3, vagy 4 millióan ellenük szavaznának, ami számukra kínos dolog. Ennek következtében bizonyos kötelezettségek vállalására, úgy néz ki, egyelőre nem hajlandók. Hozzáteszem egyébként, hogy tökéletes, jó kisebbségi szerződést nem lehet alkotni, mert nincs az a szerződés, amelyet ki ne lehetne játszani. 1968-ban kiderült, hogy például Galántán nincsen magyar nyelvű elemi iskola, és ennek az oka az, hogy annak idején a szülők nem kérték ilyen iskola felállítását. És ez így, ahogy mondom, igaz is. Csakhogy miért nem kérték? Mert az iskolabiztos közölte a szülőkkel, hogy nála két lista van. Az egyikre fel kell írni azokat, akik gyerekeiket magyar iskolába akarják adni, de akkor fel kell, hogy írja a szülők nevét egy másik listára is. Ez pedig azok nevét tartalmazza, akik a jövő héten 40kg-os csomaggal az osztravai bányákba mennek dolgozni. És csodálatos módon egyetlen magyar szülő sem akarta magyar iskolába írni a gyermekét.

K.I.A.: A jog társadalmi viszonyokat szabályoz. Hogyan tudja, egyáltalán képes-e követni a rohamléptekkel változó, alakuló társadalmi viszonyokat, viszonyrendszerrel, a jogalkotás és a jogalkalmazás a mai Magyarországon?

N.K.: A társadalmi viszonyok változása tényleg gyors általában is, a mostani időszakban pedig különösen, de azt lehet mondani, hogy különösen gyors a jogalkotás tempója is. Az a törvéymennyiség, amit a Parlament elfogad, igazán imponáló volt már a rendszerváltást követő Antall-kormány idején, és jelenleg is az. Tehát az Országgyűlés igyekezetében nincs hiány. Amit máshol 5-6 év alatt fogadnak el, az nálunk 1-1,5 év alatt ment keresztül, ennek lett aztán a következ-

ménye a rendkívül sok rossz, vagy menetközben módosítandó törvény. Ettől függetlenül a jogalkotás tempóját tekintve igyekszik lépést tartani a viszonyok változásával, vannak azonban olyan kérdések, amelyeket egyszerűen évek óta nem tudnak arra a szintre hozni, hogy abból megfelelő jogszabály szülessen.

K.I.A.: Tehát liberalizálódik a jogrendszer, ha jól látom?

N.K.: Probléma az is, hogy mostani alkotmányos rendszerünkben 4 évenként elvileg állandóan más-más pártok kerülhetnek hatalomra és azután az a cél, amit elérni kíván az egyik összetételű országgyűlés, az újabb összetételű országgyűlés előtt már kevésbé kívánatos cél, vagy esetleg nem is cél, ennek következtében előfordulhat, hogy egy korábban hozott jogszabály alkalmazását igyekeznek halogatni, felfüggeszteni és ez a jogrendszerben bizonyos ellentmondásokat eredményezhet. Nagyon sokszor persze a hatalmon lévő csoport rájön, hogy kénytelen az elődje által megkezdett munkát folytatni, például amikor az MSZP ellenzéki párt volt, akkor különböző szociális juttatások mellett tört pácát, majd amikor hatalomra került rájött, hogy nincs pénz az állami szociális védőhálóra, és ennek következtében még radikálisabb intézkedésekre kényszerült, mint elődje, és nem akarok jósolni, de ha nem tudja a problémákat megoldani, utódja még ennél is radikálisabb szabályokat kell, hogy hozzon, ami növelni fogja a jogalkotás előtt álló feladatokat.

K.I.A.: Hogyan tud alkalmazkodni ehhez a most már valóban átmeneti helyzethez a jog, és mindazok természetesen, akik iparkodnak a jogrendszert egyensúlyban tartani? Nem érzik-e magukat kicsit feszélyezve, miközben nekik kell legitimálni a gazdasági és politikai kényszerlépéseket?

N.K.: A jogalkalmazás sok vonatkozásban - dacára a sok törvénynek - nem tudta a társadalmi szükségleteket követni. Így például számszerűleg kimutatható, hogy nálunk növekszik a bűnözés, a társadalom érdeke ennek következtében az volna, hogy súlyosbítsák a büntetési tételeket, szigorítsák a bírósági gyakorlatot. Ennek most viszont az ellenkezője történik, jelenleg csak 1/3-a ül börtönben a bűnözőknek, ahhoz az arányhoz képest, ami korábban volt, és csak minden negyedik elítélt kap végrehajtható szabadságvesztést. Alacsony fokú a rendőri tevékenység, amely nem szokott hozzá a nyitott határokhoz, hiányoznak a megfelelő technikai feltételei. Mindez azt jelenti, nem biztos, hogy a jogban van a hiba, inkább a jogalkalmazásban. Ezenkívül a nyitott határok miatt szükséges lenne egy igen szoros magyar-román, magyar-ukrán, magyar-szlovák, stb. együttműködés is, és ehelyett, ahogy látom, a fő célt inkább bizonyos kisebbségi szabályok megalkotása, határkérdések rendezése jelenti most is, a társadalomnak az érdeke viszont inkább a hatékony együttműködés volna a bűnözés felszámolása érdekében.

K.I.A.: Azt mindenképpen megállapíthatjuk, hogy egy adott államban a normák megalkotása és főleg érvényre juttatása szorosan kapcsolódik a kultúra általános fejlettségi szintjéhez. Miben látja professzor úr ennek lényegét, gondolva a mai magyar viszonyokra is?

N.K.: Úgy gondolom, hogy a kultúra része az úgynevezett jogi kultúra is, amely egy konkrét államban nemcsak a jogtudomány fejlettségét, hanem egyáltalán az igazságszolgáltatási, a parlamentáris rendszer bizonyos fejlettségét is

föltételezi, egy igazi demokráciát és pedig olyat, amelyben az alapvető emberi jogok is maradéktalanul vagy legalább is többé-kevésbé érvényesülnek. A jog fejlettsége ugyanakkor egyenes függvénye a társadalom fejlettségének, amelyet az ipari-technikai fejlettség határoz meg ugyan, de ezen belül is nagyon fontos szerepe van az iskolarendszer kulturáltságának és magas szintjének. Ebből a szempontból Magyarországon kicsit felemás a helyzet, mert meggyőződésem, hogy például nálunk a középiskolák szintje lényegesen magasabb, mint az Egyesült Államokban, ahol az egyetem első két évében tulajdonképpen mindent tanulnak a diákok, amivel pótolják azon ismeretek hiányát, amelyek nélkül az egyetemet nem kezdenék el. Ugyanakkor nemzetközi összehasonlításban Magyarország mégis csak egy kicsit hátrébb áll, nevezetesen máshol sokkal több az egyetemi hallgató, mint nálunk, és ami a mi fejlettségünket negatívan befolyásolja, az az agyelszívás. Hiába van magasan képzett fiatal értelmiségünk, ha elképzeléseit megvalósítani csak külföldi egyetemeken tudja. A leges-legjobbak kinn maradnak, ilyen módon tudományt és agyat exportálunk, és ez még a jogtudományra is vonatkozik, számos, nagyon tehetséges fiatal kollégám van, akik most már valamilyen más államban keresik kenyerüket, egész egyszerűen, mert összehasonlíthatatlanul jobb anyagi helyzetbe kerültek.

K.I.A.: Az utóbbi években érzékelhető volt a társadalomtudományok körében egyfajta megtisztulási törekvés. Miként jutott ezen túl a jogtudomány?

N.K.: Attól függ, hogy mit értünk a megtisztulás kifejezés alatt. Ha a megtisztulás a politikamentességgel azonos, akkor ilyen nem nagyon van a jogtudományban. De abban sem vagyok biztos, hogy a jogban ez éppen olyan fontos lenne, ahogy például az irodalomban, vagy éppen a történelemtudományban. Ott a depolitizálás elsődrendű feladat ahhoz, hogy az objektivitás kerüljön előtérbe. Objektivitásra egyébként a jogtudomány is törekszik, de itt sok ember számára elviselhetetlen teher az, amit korábban leírt. Ezt legtöbbször a szerzők nem értékelik újra, számukra, úgy látszik, ez kínos lenne, ezért csak azt értékelik újra, amit más írt le, ott ugyanis a helyzetük lényegesen könnyebb. Végülis ez is célhoz visz, csak sokáig tart, önmagukat kellene a szerzőknek revideálniuk, de ez a legnehezebb kérdés. Ami a nemzetközi jogot illeti, ott olyan mérvű a változás, hogy ezt lehetetlen meg tenni. A két pólusú világban, ahol a Szovjetunió és az Egyesült Államok mint igazi nagyhatalmak álltak szemben, a kérdéseket ez a hatalmi szembenállás határozta meg. Jelenleg viszont egyetlen igazi nagyhatalom van csak, az Egyesült Államok és ez az ENSZ vonatkozásában gyökeresen megváltozott helyzetet jelent. Nem lehet tudni, mennyire jó úgy, ahogy most van.

KOVÁCS IMRE ATTILA